

Skipulagsstofnun
b.t Jakobs Gunnarssonar
Borgartúni 7b
105 Reykjavík

Reykjavík, 28. júní 2023
UST202305-354/R.K.
10.05.08

Efni: Umsögn– Kvíslatunguvirkjun- matsáætlun

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar dags. 31. maí sl. þar sem óskað er umsagnar Umhverfisstofnunar um ofangreinda tillögu að matsáætlun. Umhverfisstofnun skilaði umsögn¹ við lýsingu á aðal- og deiliskipulagsbreytingum vegna Kvíslatunguvirkjunar í maí 2023 og bendir á að þar eru ýmsar ábendingar sem ættu að nýtast við áframhaldandi vinnu á mati á umhverfisáhrifum.

Framkvæmdarlýsing

Orkubú Vestfjarða ehf. (OV) áformar að reisa vatnsaflsvirkjun, Kvíslatunguvirkjun í Selárdal í Strandabyggð. Unnið er að frumhönnun virkjunarinnar en áætlað er að afl hennar verði allt að 9,9 MW. Virkjunin verður á hálendi norðan við Þjóðbrókargil, Ófeigsfjarðarheiði, þar sem inntakslón og miðlunarlón hennar verða staðsett. Frá inntaksmannvirki mun vatn renna um niðurgrafna þrýstipípu til stöðvarhúss, sem staðsett verður nærri Selá í Selárdal. Framleidd orka verður flutt um 33kV jarðstreng að tengivirki Orkubús Vestfjarða við Hólmavík. Þaðan liggur 33kV lína Orkubús Vestfjarða að tengivirki Landsnets í Geiradal. Markmið framkvæmdarinnar er bæta afhendingaröryggi raforku á Ströndum, Reykhólum og í Inn-Djúpi, bæta skilyrði til orkuskipta, auka varaafli á svæðinu í stað eldsneytisvéla og auka orkuframleiðslu inn á dreifikerfi raforku. Framangreind markmið framkvæmdarinnar falla að orkustefnu íslenskra stjórnvalda.

Vegna framkvæmda við stíflur og miðlun vatns er umstalsverð efnistaka fyrirhuguð eða um 360.000 m³ og flatarmál raskaðs svæðis er óþekkt á þessum tímapunkti. Virkjunin er ekki í rammáætlun, en er á sama víðernissvæði og Austurgilsvirkjun, Skúfnavatnavirkjun ásamt Hvalárvirkjun sem áætlað er að reisa í Ófeigsfirði á Ströndum. Því geta samlegðaráhrif þessara virkjanna sem allar eru á sama víðernissvæðinu orðið nokkur.

Mat á umhverfisáhrifum

Í matstáætluninni kemur fram að í umhverfismati verða metin áhrif fyrirhugaðra framkvæmda á eftirfarandi umhverfispætti: vatnafar, jarðmyndanir, gróður, fuglar, vatnalíf (vötn og ár), fornleifar, landslag (víðerni þar meðtalið) og ásynd, náttúruvá og samfélag.

Helstu áhrifaþættir vegna framkvæmdanna eru skv. matsáætlun á framkvæmdatímanum mannvirkjagerð (stíflur, veituskurðir, stöðvarhús, vegagerð, aðstöðusköpun), en á rekstartíma eru helstu áhrifaþættirnir virkjunarmannvirki og vegur.

¹ [Lýsing-Breyting á aðalskipulagi Strandabyggðar og nýtt deiliskipulag-Kvíslatunguvirkjun. 24.maí 2023](#)

Umhverfisstofnun bendir á að hennar mati eigi einnig að fjalla um áhrifaþáttinn loftslag í umhverfismatinu og tengja þarf betur stjórn vatnamála í umfjöllun um áhrif á vatnafar. Auk þess bendir stofnunin á að fjalla þarf ítarlega um samlegðaráhrif fyrirhugaðra virkjana, á stærsta samfellda óbyggða víðerni Vestfjarða.

Lög um stjórn vatnamála

Umhverfisstofnun vill vekja athygli á að í 3. mgr. 28. gr. nr. 36/2011 um stjórn vatnamála segir:

„Við afgreiðslu umsóknar um leyfi til nýtingar vatns og við aðra leyfisveitingu til framkvæmda á grundvelli vatnalaga, laga um rannsóknir og nýtingu á auðlindum í jörðu og um leyfi á grundvelli skipulagslaga og laga um mannvirki skal leyfisveitandi tryggja að leyfið sé í samræmi við þá stefnumörkun um vatnsvernd sem fram kemur í vatnaáætlun.“

Einnig er vakin er athygli á umfjöllun Úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála í máli 3/2023 Hvammsvirkjun frá 15. júní 2023² um þetta ákvæði þar sem m.a. er bent á skyldur samkvæmt lögum um stjórn vatnamála vegna mögulegra breytinga á vatnshlotum vegna nýrra framkvæmda.

Fyrsta vatnaáætlun Íslands var staðfest í apríl 2022 samkvæmt lögum um stjórn vatnamála nr. 36/2011. Eins og fram kemur í 1. gr. laganna er markmið þeirra að vernda allt vatn (yfirborðsvatn og grunnvatn) og vistkerfi þess, hindra frekari rýrnun vatnsgæða og bæta ástand vatnavistkerfa til þess að vatn njóti heildstæðrar verndar. Jafnframt er lögunum ætlað að stuðla að sjálfbærri nýtingu vatns sem og langtímavernd vatnsauðlindarinnar.

Samkvæmt ákvæðum III. kafla laga um stjórn vatnamála er öllu vatni skipt niður í vatnshlot og gerðir vatnshlota og eru yfirborðsvatnshlot metin út frá skilgreindum líffræðilegum gæðapáttum auk vatnsformfræðilegra og efna- og eðlisefnafræðilegra þátta eftir því sem við á. Samkvæmt 11. og 12. gr. laganna (4. gr. vatnatilskipunarinnar nr. 2000/60 EB) um stjórn vatnamála eru settar fram meginreglur fyrir umhverfismarkmið vatnshlota:

1. Umhverfismarkmið fyrir:
 - a. Yfirborðsvatns á að vera að lágmarki gott vist- og efnafræðilegt ástand
 - b. Grunnvatn á að vera með góða magn- og efnafræðilega stöðu
 - c. Manngert og mikið breytt vatnshlot á að vera með gott vistmegin og gott efnafræðilegt ástand
2. Vernda á öll vatnshlot þannig að tryggt verði að ástand þeirra versni ekki.

Í III. kafla laga um stjórn vatnamála er kveðið á um mögulegar undanþágur frá framangreindum umhverfismarkmiðum t.d. um fresti sbr. 15. gr. og vægari umhverfismarkmið vegna álags sbr. 16. gr. Kveðið er á um heimild til að veita undanþágu fyrir breytingum á vatnshlotum sem ná ekki umhverfismarkmiðum vegna nýrra framkvæmda í 18. gr. laganna. Gert er nánari grein fyrir ákvörðunum um undanþágur frá almennum umhverfismarkmiðum og rökstuðningi fyrir þeim í vatnaáætlun.

² <https://uua.is/urleits/3-2023-hvammsvirkjun/>

Vatnshlotin, sem eru innan framkvæmdasvæðisins, eru Svartagilsvatn (101-998-L) og Þjóðbrókargil (101-433-R), auk þess er verið að veita vatni með skurðum sem getur haft áhrif á Selá (101-129-R). Umhverfismarkmið þessara vatnshlota er að vera í mjög góðu vistfræðilegu ástandi (<https://vatnavefsja.vedur.is/>).

Umhverfisstofnun telur æskilegt að framkvæmdaaðili leggi fram mat eins snemma í ferlinu og mögulegt er á því hvort framkvæmdirnar komi til með að valda hnignun á ástandi vatnshlotanna (eða mögulegri hnignun) og hvort framkvæmdin komi í veg fyrir að mjög gott vistfræðilegt ástand vatnshlotanna náist. Verði niðurstöður slíks mats að umhverfismarkmið vatnshlotanna náist ekki þarf framkvæmdaraðili vatnsaflsvirkjunar að sækja um heimild til Umhverfisstofnunnar skv. 18. gr. laga um stjórn vatnamála til breytinga á vatnshlotunum. Til að hægt sé að veita slíka heimild þurfa skilyrði samkvæmt 2. mgr. 18. gr. að vera uppfyllt. Slík heimild þarf að liggja fyrir áður en virkjunarleyfi er gefið út, sbr. úrskurður Úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála í máli 3/2023 Hvammsvirkjun.

Valkostir

Í matsskýrslunni eru dregnir upp þrjú valkostir sem skoðaðir verða í umhverfismatsskýrslu vegna virkjunarinnar og svo núllkostur með engri virkjun. Stofnunin telur mikilvægt að skoðaðir séu ítarlega þeir valkostir sem koma til með að valda sem minnstu raski og ásýndarbreytingum á víðernissvæðinu og taki jafnframt tillit til þeirra valkosta sem kom til með að valda sem minnst óafturkræfum breytingum á vatnshlotunum sem eru á framkvæmdasvæðinu.

Skipulag

Stofnunin skilaði inn umsögn vegna lýsingar á fyrirhuguðum aðal- og deiliskipulagsbreytingum vegna Kvíslatunguvirkjunnar og vísast til hennar³ vegna ýmsa ábendinga tengdum fyrirhuguðum framkvæmdum og skipulagsbreytingum tengdum þeim.

Óbyggð víðerni og sérstök vernd náttúruverndarlaga

Umhverfisstofnun bendir á að vötn og tjarnir, sem eru á fyrirhuguðu virkjunarsvæði njóta sérstakrar verndar samkvæmt 61. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd.

Í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúruyfyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir. Umhverfisstofnun leggur áherslu á að fjallað sé um tjarnirnar í umhverfsmatinu og fram komi hvaða leiðir verði farnar til þess að forðast rask þeirra sbr. 61. gr. náttúruverndarlaga og hvaða valkostir séu skoðaðir. Umhverfisstofnun bendir á að ef tillagan geri ráð fyrir röskun á tjörnum þurfi að rökstyðja þá ákvörðun og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu.

³ Lýsing-Breyting á aðalskipulagi Strandabyggðar og nýtt deiliskipulag-Kvíslatunguvirkjun. 24.mai 2023

Fyrirhugað framkvæmdasvæði Kvíslatunguvirkjunar fellur innan stærsta samfellda óbyggða víðernis Vestfjarða. Umhverfisstofnun bendir á að í náttúruverndarlögum segir að til að stuðla að vernd jarðfræðilegrar fjölbreytni landsins og fjölbreytni landslags skal stefnt að því að standa vörð um óbyggð víðerni landsins. Óbyggð víðerni eru skilgreind svæði í óbyggðum sem eru að jafnaði a.m.k. 25 km² að stærð eða þannig að hægt sé að njóta þar einveru og náttúrunnar án truflunar af mannvirkjum eða umferð vélknúinna farartækja og að jafnaði í a.m.k. 5 km fjarlægð frá mannvirkjum og öðrum tæknilegum ummerkjum, svo sem raflinum, orkuverum, miðlunarlónum og uppbyggðum vegum. Umhverfisstofnun bendir einnig á mikilvægi þess að samlegðaráhrif allra fyrirhugaðra virkjana á óbyggð víðerni verði skoðuð ítarlega í umhverfismatsskýrslunni.

Niðurstaða

Umhverfisstofnun bendir á að huga verður sérstaklega að áhrifum á óbyggð víðerni Vestfjarða og samlegðaráhrif allra virkjanna sem fyrirhugaðar eru á þessum sama svæði verði metin. Auk þess þarf að skoða vel þá þrjá valkosti sem umhverfismatið á að byggja á og forðast skuli að raska landi, vatni og tjörnum og skulu þau sjónarmið hafa forgang þegar valkostagreiningunni er lokið fyrir virkjunina.

Umhverfisstofnun bendir á að hennar mati eigi einnig að fjalla um áhrifaþáttinn loftslag í umhverfismatinu og tengja þarf betur stjórn vatnamála í umfjöllun um áhrif á vatnafar.

Stofnunin bendir á að valkostirnir sem settir eru fram í matsáætluninni eru þess eðlis að þeir valdi raski á íslenskri náttúru og er því mikilvægt að skoða uppsetta valkosti til þess að tryggja að fyrirhugaðar framkvæmdir valdi sem minnstum umhverfisáhrifum.

Stofnunin bendir líka á að fyrirhuguð efnistaka vegna framkvæmdarinnar sé tilkynningaskyld til Skipulagsstofnunar samkvæmt lögum nr. 111/2021 um umhverfismat framkvæmda og áætlana. Efnistakan gæti því þurft að fara í umhverfismat verði ekki gert grein fyrir henni á fullnægjandi hátt í umhverfismatsskýrslu framkvæmda vegna Kvíslatunguvirkjunar.

Virðingarfyllst,

Ríkey Kjartansdóttir,
sérfræðingur

Rakel Sæmundsdóttir,
sérfræðingur